

Bernhard Schlink

A
felolvasó

21. SZÁZAD
KIADÓ

Budapest, 2018

ELSŐ RÉSZ

1.

TIZENÖT ÉVES KOROMBAN SÁRGASÁGOT KAPTAM. A betegség ősszel tört rám, és tavaszra szűnt meg. Minél hidegebb lett az idő, és minél rövidebbek lettek a napok az ősztendőben, annál inkább legyengültem. Állapotomban csak az új év hozott javulást. Enyhe volt a január, és anyám az erkélyen ágyazott meg számomra. Néztem az eget, a napot, a felhőket, és hallgattam az udvarban játszó gyerekek zsvaját. Az egyik februári estén feketerígó füttyét is hallottam.

Első utam a Blumenstrasséról, ahol egy századfordulón épült, hatalmas ház második emeletén lakunk, a Bahnhofstrasséra vezetett. Októberben, az egyik hétfői napon, az iskolából hazafelé menet itt kezdtem el hányni. Már napok óta gyenge voltam, annyira gyenge, mint még soha életemben. Minden

lépés nagy erőfeszítésembe került. Odahaza vagy az iskolában valahányszor lépcsőn kellett fölmennem, alig bírt el a lábam. Enni sem tudtam. Ha éhesen ültem is asztalhoz, hamarosan émelygés fogott el. Reggelente kiszáradt szájjal ébredtem, s olyan érzésem volt, hogy belső szerveim elnehezülten és rosszul helyezkednek el a testemben. Szégyelltem, hogy ennyire gyenge vagyok. Különösen röstelkedtem a hányás miatt. Ilyesmi sem fordult elő velem soha életemben. Teli lett a szám, megpróbáltam nyelni, egymáshoz préseltem az ajkaimat, tenyerem a számra szorítottam, de hiába: a hányás az ujjaim között lövellt ki a számból. A házfalnak támaszkodtam, lábam előtt láttam a hányadékot, és fehér nyálat öklendeztem.

A nő, aki segítségemre sietett, szinte durván bánt velem. Karon ragadott, és a ház sötét kapualján át az udvarba vezetett. Odafent az ablaktól ablakig kifesztett zsinegeken fehérenmű száradt. Az udvarban fát tároltak; egy nyitott ajtajú műhelyben fűrész sívított, fűrészpor szállongott. Az udvarra nyíló ajtó mellett vízcsap volt. A nő kinyitotta a csapot, megmosta a kezem, aztán a tenyerébe engedett vízzel megpaskolta az arcomat. Zsebkendővel törülköztem meg.

– Fogd a másikat! – A vízcsap előtt két vödör állt, a nő felkapta az egyiket, és megtöltötte. Én a másikat eresztettem teli vízzel, és a folyosón a nő után indultam. Ő a vizet nagy lendülettel a járdára zúdította, és a hányás eltűnt a lefolyóban. Kivette kezemből a vödröt, s annak tartalmát is a járdára locsantotta.

Fölegyenesedett és látta, hogy sírok.

– Fiúcska – mondta csodálkozva –, fiúcska. – Magához húzott. Alig voltam magasabb nála, mellemen éreztem a keblét, az ölelés szorosságában megcsapott leheletem rossz szaga, verítékének frissessége, és nem tudtam, mitévő legyek a karommal. Abbahagytam a sírást.

Megkérdezte, hol lakom, letette a vödröt a folyosón, és hazakísért. Egyik kezében az iskolatászkám, a másikkal a karomat fogva lépkedett mellettem. A Bahnhofstrasse nincs messze a Blumenstrassétól. A nő szaporán lépkedett, és olyan határozottan, hogy nem esett nehezemre lépést tartani vele. A házunk előtt elköszönt tőlem.

Anyám még aznap kihívta az orvost, aki megállapította, hogy sárgaságom van. Valamikor megemlítettem anyámnak azt a nőt. Nem gondoltam, hogy meg is fogom látogatni. Anyám azonban természetesennek gondolta, hogy mihelyt tudok, zseb-

pénzemből vegyek neki egy csokor virágot, mutakozzam be, és mondjak köszönetet neki. Február végén így mentem el a Bahnhofstrasséra.

2.

MA MÁR NINCS MEG AZ A HÁZ A BAHNHOFSTRASSÉN. Nem tudom, mikor és miért bontották le. Sok éve, hogy nem jártam szülővárosomban. Az új háznak, amit a hetvenes vagy nyolcvanas években húztak fel, öt szintje és beépített tetőtere van; erkélyei, illetve balkonjai nincsenek, vakolata sima és világos színű.

Bejáratánál a sok csengő arra utal, hogy a házban sok a kis apartman, amelyekbe, illetve amelyekből be- és kiköltöznek a lakók, épp úgy, mintha egy autót bérelnének, majd visszaadnák. A földszinten jelenleg számítógépüzlet működik, ami régebben drogéria, élelmiszerbolt és videokölcsönző volt.

Az ugyanilyen magasságú régi háznak négy emelete volt: csiszolt homokkő kváderekből rakott földszintje és három vörös téglás emelete; balkonjait,

ablakait homokkő foglalatok keretezték. A földszintre és a lépcsőházba fölfelé elkeskenyedő néhány lépcsőn lehetett feljutni, amelyet kétoldalt mellvéd szegélyezett, rajta vaskorlát, annak alsó része csigaformában végződött. A ház kapuját oszlopok díszítették, és az architráv sarkáról egy oroszlán tekintett fel a Bahnhofstrasséra, egy másik pedig le. A háznak az a bejárata, amelyen a nő bevezetett az udvarba a vízcsaphoz, a mellékbejárata volt.

Már kiskoromban megakadt a szemem ezen a házon. Ez uralta az egész házsort. Arra gondoltam, hogy ha még tovább terebélyesedne, a többi háznak félre kellene húzódnia, hogy helyet csináljanak neki. Egy stukkókkal, tükrökkel díszített lépcsőházat képzeltem magam elé, amelyben a keleti mintázatú futószőnyeget csillogóan fényes rézrudak rögzítik a lépcsőfokokhoz. Úgy hittem, hogy az úri házban úriemberek is laknak. De mivel a ház az évektől és a mozdonyok füstjétől egyre sötétebb lett, úri lakóit is komorabbnak képzeltem, különös tulajdonságokkal: talán süketek vagy némák, púposak vagy sánták lettek.

Évek múltán is újra és újra álmodtam a házról. Hasonló álmok voltak ezek, egyetlen álom és téma változatai. Idegen városban járok, és látom a házat. Egy ismeretlen városrészben áll egy házsorban. Me-

gyek tovább zavartan, mert csak a házat ismerem, de a városrészt nem. Aztán eszembe jut, hogy a házat már láttam. Ilyenkor nem a szülővárosombeli Bahnhofstrasséra gondolok, hanem egy másik városra vagy másik országra. Álmomban például Rómában vagyok, itt látom a házat, és emlékszem, hogy már Bernben is láttam. Megnyugtat ez az álombeli emlékezés, hogy a házat más környezetben látom viszont, csak annyit jelent számomra, mint idegen helyen egy véletlen találkozás egy régi baráttal. Megfordulok, visszamegyek a házhoz, és felmegyek a lépcsőn. Be akarok menni. Lenyomom a kilincset.

Ha tovább tart az álom, vagy ébredés után jobban emlékszem a részletekre, akkor vidéken látom a házat. Autóban utazom. Jobb kézről látom a házat, és továbbhajtok, először csak az zavar, hogy egy ház, amely nyilvánvalóan egy városi utcához tartozik, a szabad mezőn áll. Aztán eszembe jut, hogy már láttam valahol ezt a házat, és még inkább megzavarodom. Ha rájövök, hogy hol találkoztam vele, megfordulok és visszahajtok. Az álombeli utca mindig néptelen, csikorgó gumikkal fordulhatok, és nagy sebességgel hajthatok vissza. Félek, hogy elkésem, és még sebesebben hajtok. Aztán meglátom a házat. Mezők veszik körül: repce-, rozs- vagy szőlőtáblák Pfalzban, levendulamezők Provence-ban.

A vidék sík, legfeljebb enyhén dimbes-dombos. Fák nincsenek. Fényes nappal van, süt a nap, vibrál a levegő, fénylik az útburkolat a hőségben. Körös-körül látszanak a ház tűzfalai; ettől a ház lehatárolt és időtlen. A tűzfalak bármely ház tűzfalai lehetnének. A ház nem komorabb, mint a bahnhofstrassei. Ablakait azonban vastag porréteg borítja, s emiatt nem látni be a helyiségekbe, még a függönyök se igen láthatók. Vak ez a ház.

Megállok az út szélén, és az úttesten át a bejáráshoz megyek. Nem látni senkit, nem hallatszik semmi, egy távoli motor, szélzúgás, madárfütty sem. Halott a világ. Fölmegyek a lépcsőn, és lenyomom a kilincset.

Az ajtót azonban nem nyitom ki. Fölébredek, és csak annyit tudok, hogy megfogtam és lenyomtam a kilincset. Aztán eszembe jut az egész álom és az is, hogy már volt hasonló álmom.

3.

NEM TUDTAM A NŐ NEVÉT. Kezemben a virágcsokorral tétován álldogáltam a kapu és a csengő előtt. Legszívesebben visszafordultam volna. Ekkor azonban egy férfi jött ki a házból, megkérdezte, kit keresek, majd Frau Schmitzhez irányított a harmadik emeletre.

Se tükör, se futószőnyeg, se stukkódísz. Régen a múlté volt már a lépcsőháznak a homlokzat pompájához nem is hasonlítható, eredetileg is szerény szépsége. A lépcsőfokok vörös festése közepen lekopott, kopott volt a lépcső mentén vállmagasságban falra ragasztott, nyomott mintázatú zöld linóleum is, és a lépcsőkoriát hiányzó rúdjaikat kifeszített zsinórok pótolták. Tisztítószerszaga terjengett. Lehet, hogy mindezt csak később vettem észre. Mindig ugyanaz a kopottság, ugyanaz a tisztaság, és min-

dig ugyanaz a tisztítószerszag, némelykor káposzta vagy bab, sült hús vagy nagymosás szagával keveredve. A ház többi lakójából soha nem ismertem meg senkit, csak ezeket a szagokat, a lábtörlő rácsokat a lakásajtók előtt és a névtáblákat a csengőgombok alatt. Nem emlékszem, hogy a lépcsőházban valaha is találkoztam volna más lakóval.

Mint ahogy arra sem emlékszem, hogyan üdvözöltem Frau Schmitzet. Rémlik, hogy kigondoltam két-három mondatot a betegségről, a segítségéről és a köszönetemről, és valószínűleg ezeket mondtam fel. Frau Schmitz bevezetett a konyhába.

Ez volt a lakás legtágasabb helyisége. Tűzhely és mosogató, fürdőkád és fürdőkályha, egy asztal és két szék, egy konyhaszekrény, egy ruhásszekrény és egy pamlag állt benne. A pamlagot vörös bársonytakaró borította. A konyhának nem volt ablaka. Fényt a balkonra nyíló, üvegezett ajtón át kapott. Nem sokat: csak akkor volt világos a helyiségben, ha tárva volt az ajtaja. Ilyenkor felhallatszott a fűrész sivítása az udvari asztalosműhelyből, és érezni lehetett a fa illatát.

A lakásnak volt még egy szűk kis lakószobája is, benne egy pohárszék, asztal, négy szék, egy karosszék és egy kályha. Ezt a szobát telente szinte soha nem fűtötték, és nyáron is alig használták. Ablaka

a Bahnhofstrasséra nyílt, s kinézve rajta az egykori pályaudvar jócskán feltúrt területe látszott, amelyen már lerakták az új bírósági épület és a közigazgatási központ alapjait. A lakáshoz tartozott végül egy ablaktalan vécé is. Ha büdös volt a vécében, búzlótt az előszoba is.

Arra sem emlékszem már, miről beszélgettünk a konyhában. Frau Schmitz vasalt; gyapjútakarót és lepedőt terített az asztalra, és egymás után szedte ki a fehérneműket a kosárból, kivasalta, összehajtogatta és az egyik székre rakta őket. A másikon én ültem. Az asszony vasalta saját alsóneműit is, és én nem akartam odanézni, de képtelen voltam elfordítani a tekintetemet. Frau Schmitz ujjatlan, kék kötényruhát viselt, amelyet apró, halványpiros virágok díszítettek. Vállig érő, hamvasszőke haját csat fogta össze a tarkóján. Csupasz karja fehér volt. Lassú és összeszedett kézmozdulatokkal vette fel a vasalót, tologatta ide-oda és tette le, és a vasalt ruhákat is lassan, megfontoltan hajtogatta össze és rakta le, és mozgása – ahogyan lehajolt, majd felgyenesedett – szintén lassú és fegyelmezett volt. Akkori arcát elfedik emlékezetemben későbbi arcai. Valahányszor felidézem egykori lényét, mindig arc nélkül látom. Rekonstruálnom kell az arcát. Magas homlok, kiugró pofacsontok, világoskék szemek,

telt, szabályos vonalú ajkak, erős áll. Széles, szigorú női arc. Tudom, hogy annak idején tetszett nekem ez az arc. Szépségét azonban ma már nem tudom magam elé idézni.

4.

– VÁRJ MÉG – MONDTA, AMIKOR FELÁLLTAM ÉS INDULNI AKARTAM –, nekem is mennem kell, egy darabig veled tartok.

Az előszobában vártam. A konyhában öltözött át. Résnyire nyitva volt az ajtó, s láttam, amint kibújjik kötényruhájából, s ott áll világoszöld kombinében. A szék támláján két harisnya lógott. Fogta az egyiket, és szaporán rolniba szedte. Fél lábon egyensúlyozott, felemelt lábának a sarkát térdmagasságban a másik lábához támasztotta, előrehajolt, a feltekert harisnyát lábujjhegyére húzta, lábujjhegyét a székre tette, felhúzta a harisnyát a vádlijára, a térdére, a combjára, oldalt hajolt, és a harisnyakötővel megfogta a harisnyát. Főlegyenesedett, levette lábát a székről, és a másik harisnya után nyúlt.

Nem tudtam levenni a tekintetemet róla. Nyakáról és válláról, kebléről, amit a kombiné inkább csak eltakart, mint elrejtett, fenekéről, amelyen megszült a bugyi, amikor sarkát a másik térdének feszítette, és a székre tette, lábáról, amely előbb csupasz és halvány volt, aztán selymesen csillogott a harisnyában.

Megérezte magán a tekintetemet. Mozdulata, amellyel a másik harisnyáért nyúlt, elakadt, az ajtó felé fordult, és a szemembe nézett. Már nem tudom, milyen volt a tekintete: csodálkozó, kérdő, megértő, rosszalló? Elvörösödtem. Néhány pillanatra égő arccal álltam, aztán nem bírtam tovább, kiléptem a lakásból, lerohantam a lépcsőn, és lélekszakadva kiszaladtam a házból.

Később már jóval lassan mentem. Bahnhofstrasse, Häusserstrasse, Blumenstrasse. Évek óta erre vezetett az utam az iskolába, és onnan haza. Ismertem minden házat, minden kertet és minden kerítést, azt, amelyet minden évben frissen mázoltak, és azt is, amelynek fája annyira megszürekült és elkorhadt, hogy pusztá kézzel el tudtam törni; ismertem a vaskerítéseket, amelyeknek rúdjaiban gyerekkoromban nagy zörgéssel egy pálcát szoktam végighúzni; és a magas téglakerítést, amely mögé csodálatos és rémséges dolgokat képzeltem, míg egyszer sikerült felka-

paszkodnom rá, és megláttam az elhanyagolt virág-, zöltség- és eperágyások unalmas sorát. Ismertem az utcán a macskaköves és aszfaltburkolatú szakaszokat és a járdán a hullámvonalban lerakott bazaltkockák, valamint a járdalapok, az aszfaltozott és sóderrel borított részek váltakozásait.

Minden ismerős volt erre felé. Sok idő telt el a konyhai és előszobai találkozás óta; akkor már nem vert szaporábban a szívem, és nem égett az arcom sem. Bosszús voltam. Elfutottam, akár egy gyerek, ahelyett hogy olyan felnőtt módon reagáltam volna, ahogy elvártam magamtól. Nem kilenc-, tizenöt éves voltam már. Az persze rejtély maradt előttem, hogyan kellett volna „felnőtt módon” reagálnom.

A másik rejtély maga a találkozás volt a konyha és az előszoba között. Miért nem tudtam levenni a tekintetemet róla? Nagyon erős és nagyon nőies teste volt, teltebb, mint azoké a lányoké, akik tetszettek nekem, és akik után meg szoktam fordulni. Biztos voltam benne, hogy ha az uszodában látom, föl se figyelek rá. Nem mutatkozott pucérabban sem, mint az uszodai lányok és asszonyok. Rádásul sokkal idősebb is volt, mint azok a lányok, akikről álmodni szoktam. Több mint harminc? A nálunk idősebbek életkorát mindig nehezebben becsüljük meg.

Évek múlva jöttem rá, hogy tekintetemet nem egyszerűen az alakja, hanem mozdulatai, testtartása miatt nem tudtam levenni róla. Megkértem a barátnőimet, hogy húzzanak harisnyát a szemem látára, de nem magyaráztam meg, hogy miért kérem ezt; nem számolhattam be a konyha és az előszoba közötti találkozás rejtélyéről. Így aztán kérésemet holmi harisnyatartók és csipkék iránti váagnak, erotikus különtségnek tartották, és ha teljesítették, kacérkodó pózban tettek. Az én tekintetemet azonban nem ez kötötte le. Frau Schmitz nem pózolt, nem kacérkodott. És nem emlékszem rá, hogy valaha is így viselkedett volna. Úgy emlékszem, hogy teste, tartása, mozgása időnként nehézkesnek tűnt. Nem attól, hogy annyira súlyos lett volna. Inkább úgy látszott, visszahúzódik saját testének bensőjébe, átengedi magát annak és belső világa rációtól nem zavart, nyugodt ritmusának, s megfélekedezik a külvilágról. Ugyanez a világról való elfeledkezés tükröződött tartásában és mozdulataiban is, amikor felhúzta a harisnyáját. Ekkor azonban nem volt nehézkes, hanem könnyed, kecses és csábító – a csábítást azonban nem a keblek, a fenék és a lábak jelentették, hanem a felszólítás: a test bensőjében feledjük el a külvilágot.

Akkoriban nem tudtam ezt. Most tudom, és ez nem csak belemagyarázás. De miközben akkoriban azon töprengtem, mi izgatott fel annyira, újra elfogott az izgalom. Hogy megoldjam a rejtélyt, újra emlékezetembe idéztem a találkozást, és megszűnt a távolság, amit azzal teremtettem magamnak, hogy rejtéllyé minősítettem. Újra megjelent előttem minden, és újra lebilincselte a tekintetemet.

5.

EGY HÉT MÚLVA MEGINT AZ AJTAJA ELŐTT ÁLLTAM.

Egy hétig megpróbáltam nem gondolni rá, de nem volt semmi, ami lekötötte vagy elterelte volna a gondolataimat. Az orvos még nem engedett iskolába járni, az olvasás hónapjai után ráuntam a könyvekre, barátaim időnként benéztek ugyan hozzám, de oly régóta voltam már beteg, hogy látogatásaik egyre rövidebbek lettek, és többé nem verhettek hivatást hétköznapijaink közé. Sétálnom kellett, minden nap egy kicsivel többet, erőltetés nélkül. Pedig kellett volna a megerőltetés.

Mindazonáltal a gyermek- és fiatalkori betegségek hetei, hónapjai varázslatos időszakok az ember életében. A külvilág zajai, az udvaréi, a kertéi vagy az utcái csak tompa zajként hatoltak be a betegszobába. Odabent azoknak a történeteknek és szerep-

lőknek a világa burjánzik, amikről, illetve akikről a beteg olvasott. A láz, amely lerontja az érzékelést, és megélné a képzeletet, újszerű, egyszerre ismerős és idegen helyiséggé változtatja a betegszobát; torz ábrázatú szörnyek rajzolódnak ki a függöny és a tapéta mintáiból, hegyekké, épületekké vagy hajókká tornyozódnak a székek, az asztalok, a polcok és a szekrény, egyszerre elérhető közelségben és nagy messzeségben. A hosszú éjszakai órákon a toronyóra ütése, a néha-néha elhaladó autók zúgása és fényszóróiknak a falakon megjelenő visszfénye jut el a beteghez. Vannak alvás nélküli, de nem álmatlan órák, nem a hiány, hanem a teljesség órái. Vágyak, emlékek, szorongások, örömök rendeződnek labirintussá, amelyben elvész és eligazodik és megint elvész a beteg. Vannak órák, amelyekben minden lehetséges, a jó éppúgy, mint a rossz.

Mindez alábbhagy, ha a beteg jobban érzi magát. De ha a betegség elég sokáig tart, akkor a betegszoba átítatódik, és a lábadozó, akinek már láza sincs, eltéved a labirintusban.

Minden reggel rossz lelkiismerettel ébredtem, némelykor átmedvesedett vagy foltos pizsamanadrágban. Az álmomban megjelent képek és jelenetek nem voltak illendők. Tudtam, hogy anyám, a lelkes, aki konfirmálandóként oktatott, és akit tisz-

teltem, és felnőtt nővérem, akivel megosztottam gyermekkorom titkait, nem szidnának meg ezekért. Inkább figyelmeztetnének szeretetteljes, gondoskodó módon, ami rosszabb, mint a szidás. Különösen helytelen volt, hogy a képeket és a jeleneteket nemcsak álmomban, passzívan, hanem ébren is előhívta a képzeletem.

Nem tudom, honnan merítettem bátorságot, hogy meglátogassam Frau Schmitzet. Netán visszájára fordult volna valamelyest az erkölcsi nevelés? Ha a vágyakozó pillantás olyan rossz volt, mint a vágy kielégítése, ha az aktív képzelgés éppoly rossz, mint az elképzelt aktus – akkor miért nem az a kielégülés és az aktus? Napról napra tapasztaltam, hogy nem tudok szabadulni a bűnös gondolatoktól. Ezért kívántam a bűnös cselekedetet is.

Más megfontolás is vezetett. Odamenni kockázatos lehetett. Valójában azonban lehetetlen volt, hogy a kockázat realizálódjék. Frau Schmitz csodálkozva üdvözölné, meghallgatná szabadkozásomat furcsa viselkedésem miatt, aztán barátságosan elköszönne. Kockázatosabb volt nem elmenni hozzá; az a veszély fenyegetett, hogy nem tudok megszabadulni képzelgéseitemtől. Vagyis akkor cselekszem helyesen, ha elmegyek hozzá. Normálisan viselkedik,

én is normálisan viselkedem, és újra normális lesz minden.

Így okoskodtam akkoriban, vágyamból valami-féle sajtóságos erkölcsi számítás tételét megvonva és rossz lelkiismeretemet elhallgattatva. De a bátorságot, hogy elmenjek Frau Schmitzhez, nem ez kölcsönözte. Az egyik bátorítást az jelentette, hogy anyám, valamint az általam tisztelt lelkész és felnőtt nővérem nem tartottak vissza, hanem éppen arra buzdítottak, menjek el hozzá. De valóban elmenni hozzá, az valami egészen más dolog volt. Nem tudom, miért tettem. Ám abban, ami akkor történt, felismerem a mintát, amely szerint gondolkodásom és cselekedetem egész életem során igazodtak vagy nem igazodtak egymáshoz. Azt gondolom, eljutok valami eredményre, az eredményt egy elhatározásban ragadom meg, és akkor azt tapasztalom, hogy a tett önmagáért való dolog, és követheti ugyan az elhatározást, de nem kell feltétlenül követnie. Életem során elég gyakran tettem még olyasmit, amit nem határoztam el előre, viszont sokszor nem tettem meg, amit elhatároztam. Ilyesmi mindig előfordulhat; ez vezet el a nőhöz, akit többé nem akarok látni, emiatt mondok ellent a főnöknek, akivel végre menően tárgyalok, ezért dohányzom tovább, holott már elhatároztam, hogy abbahagyom, egy-

szer csak felhagyok a dohányzással, miután belátam, hogy dohányzó vagyok, és az is maradok. Nem hiszem, hogy a gondolat és az elhatározás nincs hatással a cselekvésre. A cselekvés azonban nem pusztán úgy megy végbe, ahogyan előzetesen elgondoltuk és elhatároztuk. Annak is megvan a saját forrása, és épp úgy sajátos módon a cselekvésem, mint ahogy a gondolatom az én gondolatom, és ahogy a döntésem az én döntésem.